

ПРИБЩАВАЩОТО ОБРАЗОВАНИЕ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Мария Стоянова Дишкова

Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, гр. Бургас

INCLUSIVE EDUCATION – TRENDS AND CHALLENGES

Maria Stoyanova Dishkova

University “Prof. d-r Assen Zlatarov”, Burgas

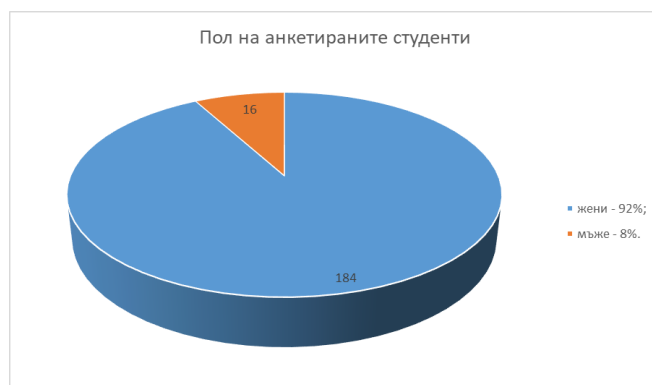
Abstract: *The participants in the process of inclusive education have a great responsibility for its final results. Pedagogical specialists not only know and keep the normative requirements, but put their heart and skills into organizing and implementing the process in a way that makes children really feel included in the educational process and find their place in school. Of course, this cannot happen without the help of other specialists, institutions, parents, non-governmental organizations. In this line of thought, it is very important to inculcate an attitude of inclusive society in young people, especially future teachers. From here was born the idea of researching the opinion of students - future kindergarten and primary school teachers - about their own role in the process of inclusion of children and students. 200 students from pedagogic specialties were surveyed, and the results were analyzed in the article.*

Keywords: *inclusive education, kindergarten, primary school, teachers*

Значимостта на всички дейности, включени в процеса на приобщаващо образование нараства ежедневно, както нараства броя на деца и ученици в нужда от обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие. Една от многото роли на съвременния педагог е да бъде посредник между семейство и училище, като привлича родителите за съюзници, използва потенциала на тези, за които образованието е ценност, но и умело взаимодейства в родителите, за които не е приоритет детето им да посещава образователна институция [1, с. 330]. Основна цел на приобщаващите образователни практики не е отричането, че различия между хората съществуват. Напротив, те са налице и това е неоспорим факт. По-важно е да се направи така, че диференцираните нужди и дайноти за подкрепа да изглеждат по-малко странни и обезпокоителни. Следва децата да се научат да възприемат различията като част от живота. Следователно, приобщаващото образование не е само за осигуряване на достъп до образователни услуги, но и за свързване на деца, ученици, педагогически специалисти, родители и всички членове на обществото с идеята [2].

В изследването са включени 200 студенти от педагогически специалности, за които очакването е да се реализират като детски или начални учители. Използвана е авторска анкетна карта, която съдържа общо 15 въпроса, повечето – затворени, част от тях с демографска насоченост. Въпросите са формулирани така, че да изследват мнението на студентите в няколко посоки: теоретични знания, нагласи за активно участие в дейностите по приобщаващо образование. Анкетното проучване е проведено непосредствено след края на лекционния курс по дисциплината „Приобщаващо

образование“, по време на който има и допълнителни дискусии, обсъждат се добри практики, дават се примери от образователната действителност, организират се срещи с базови специалисти, посещават се различни институции. Въпросите са формулирани така, че да се получи адекватна обратна връзка от студентите. Тяхното мнение се оценява като особено значимо не само по отношение на тяхната бъдеща реализация, но и за подобряване и оптимизиране на висшето образование в Република България. Изследването е проведено през учебната 2021/2022 г., зимен семестър. Относно демографската част на изследването са налични следните данни: 92% от анкетираните са жени (*Фигура 1*). Преобладаващата възраст на изследваните студенти е 31-40 години (*Фигура 2*).

Фигура 1. Пол на респондентите

Фигура 2. Възраст на респондентите

Отношението на студентите към съдържанието на изучаваната дисциплина е важно да се проучи, защото практиката показва доста противоречиви данни. За щастие не малък брой от бъдещите педагогически специалисти споделят нагласа да бъдат наистина приобщаващи учители и ясно осъзнават необходимостта от гъвкава и адекватна образователна система, която отговаря навременно и разумно на потребностите на учениците. Други студенти възприемат дисциплината като всяка друга и се стремят да се представят задоволително през семестъра, както и по време на изпитната сесия, за да получат очакваните резултати от оценяването. Има и студенти, които не се ангажират с теорията нито професионално, нито емоционално, с убеждението, че тяхната практика

няма да изисква знания и умения, свързани с реализиране на процеса на приобщаващо образование, защото това е задължение на други педагогически специалисти, работещи в образователната институция (ресурсен учител, логопед, психолог, педагогически съветник). Следва кратък преглед на мнението на анкетираните студенти от педагогически специалности във връзка с приобщаващото образование и ролята им за неговото осъществяване. Една част от студентите подчертават, че приобщаващото образование, както и всички дейности свързани с него, трябва да бъдат приоритет в подготовката на бъдещите учители. Нещо повече, те трябва да имат нагласа за кооператив с родителите на децата, с които ще работят ежедневно и едва тогава могат да се надяват на положителни резултати. Разбира се, от учителите се изисква отлична теоретична подготовка, включително и във връзка с целевите групи, обхванати от Наредбата за приобщаващо образование – деца със специални образователни потребности, деца в риск, деца с хронични заболявания, деца с дарования¹. В табл. 1 е направен опит да се обобщят нагласите на анкетираните лица – положителни, отрицателни и неутрални, които предполагат въздържане от конкретно мнение.

Таблица 1. Нагласи за ролята на учителя в процеса на приобщаващо образование

Нагласа	Съдържание
Положителна	Изявено желание за работа с деца и ученици, оказване на подкрепа, индивидуализиране на общуването.
Отрицателна	Твърде много изисквания са предявени към учителя – редно е неговите отговорности да са споделени и от други специалисти, както и от родителите на децата и учениците.
Неутрална	Отговорите са лишени от обективност поради липса на практически опит.

Някои студенти обръщат внимание и на емоционалното състояние на своите бъдещи ученици – те подчертават, че приобщаващото образование дава възможност да се повиши усещането за щастие, което е в резултат от срещането на разбиране, приемане, подкрепа. Признават, че приобщаващото образование е и предизвикателство, но се намират в готовност да се изправят пред него с подготвеност и желание да се справят с трудностите, за да окажат помощ на нуждаещите се деца и да получат резултати.

Определено прави впечатление как някои респонденти оценява въпроса съвсем конкретно, имат виждане за бъдещата си практика и успяват да предвидят някои пречки, предизвикани от обективно съществуващи обстоятелства (посочените твърдения са извадени като цитати от анкетните карти, попълнени от изследваните студенти):

- има някои доста спорни точни в Наредбата за приобщаващото образование, които правят работата на педагогическите специалисти доста трудна и натоварваща и до определена степен ощетяват ученици без специални образователни потребности;
- учителите трябва наистина добре да познават спецификата на различните целеви групи, с които ще работят – деца с увреждания, деца с нарушения в развитието, деца с девиантно поведение, деца в риск, талантиливи и даровити деца – всичко това изисква задълбочени знания и готовност за разширяването им чрез

включване в различни курсове, четене на допълнителна литература, повишаване на квалификацията;

- родителите също трябва да са добре запознати с темата, за да съдействат адекватно на образователните институции в тяхната дейност и по този начин да помагат не само на своето, но и на други деца;
- в училищата не достигат ресурси, подпомагачи работата на учителите;
- изисква се твърде много писмена документация, която е ангажираща и отнема голяма част от времето на специалистите, което те биха могли да вложат в конкретна дейност за подкрепа на децата и учениците;
- липсва адекватно отношение към проблема в обществото – хората не са добре информирани и в резултат на това проявяват негативно отношение към различията;
- липсата на толерантност и хуманност в обществото като цяло е осезаема;
- липсват адекватни мерки, които да са приложими на практика, както и обществена нагласа – хората, които случват приобщаващото образование са единици;
- нужна е финансова подкрепа от държавата;
- темата не засяга всички учители, защото само някои от тях ще бъдат включени в процесите на приобщаващо образование;
- приобщаването започва отвътре навън – всеки човек трябва да осмисли идеята и необходимостта от нея, за да започне да я прилага на практика, а когато стане свидетел на резултатите, ще придобие желание и увереност да продължи напред;
- в практиката се наблюдава недостиг на специалисти, което се дължи на различни причини;
- анкетиранияте студенти определено не оспорват принципа за право на образование на всички деца, независимо от техните различия, както и задължителното създаване на условия за оптимално развитие на потенциала им;
- смятат, че трябва да се осигури достъп до образователната институция, както и да се подпомага общуването с връстници;
- приобщаващото образование има значение не само за периода, в който детето ще посещава училище, но и за целия му живот занапред;
- би трябвало да се увеличи броят на часовете за допълнителна подкрепа, за да не се налага на родителите да инвестират твърде много лични средства за работа със специалисти на частна практика;
- учителите трябва да бъдат по-сериозно подкрепяни в работата с деца със специални образователни потребности, тъй като се налага без да искат да negliжират останалите ученици;

- преди детето със специални образователни потребности да се насочи за обучение към масовото училище, трябва да се отчетат всички налични обстоятелства около неговата здравна и житейска ситуация, в резултат на което екип от специалисти да вземе адекватно решение за бъдещето на ученика, както и за възможностите за неговото оптимално развитие;
- не може да се правим, че различията не съществуват;
- нужно е осъвременяване на педагогическите нагласи и очаквания към учениците, което не означава отричане на традиционните подходи, а само умелото им съчетаване с успешни иновативни практики;
- България, като европейска държава, трябва да следва примера на образователните системи на други страни, в които приобщаващото образование отдавна е водещ принцип;
- нужна е много екипност в работата между учители, родители, други специалисти, образователна институция, неправителствени организации, общество, медии, държава;
- в детските групи и в класовете има все повече деца със специални образователни потребности, а процесът на приобщаващо образование е път, по който учители съвместно с директор, психолог, ресурсен учител, логопед и родители, могат да постигнат по-високи резултати и да ги подкрепят;
- ако педагогът не е подготвен, той позволява детето със специални образователни потребности да се яви пречка при осъществяване на процеса на обучение на всички деца;
- процесът е дълъг и труден за всички участници – деца, ученици, родители, учители – затова всеки резултат, макар и минимален, е повод за радост и надежда;
- не съм съгласен с принципа за равен достъп до образование на всички деца, защото времето, което учителят отделя на дете или ученик със специални образователни потребности, му отнема от времето за останалите деца и ученици, в резултат на което те са ощетени;
- приобщаващото образование постави общообразователните учители в напълно непознати за тях ситуации, защото поведението, нуждите, специфичните характеристики на децата със специални образователни потребности изискват специализирани знания и умения;
- с останалите деца в групата или в класа трябва да се работи, за да не поставят етикет на децата със специални образователни потребности, за да не стават те обект на подигравки и вместо приобщаваща, училищната среда да бъде стресираща за тях;
- трябва да има повече реални действия и по-малко документация;
- практиката показва, че не всички членове на екипите за оказване на обща и допълнителна подкрепа спазват своите отговорности и това затруднява получаването на реални резултати.

В отговорите на изследваните лица непрекъснато се прокрадва едно разграничение между учителите, които ще работят с деца в детската градина, с ученици в началното училище и с ученици, нуждаещи се от допълнителна подкрепа за личностно развитие. Това идва да покаже, че бъдещите педагогически специалисти не винаги осъзнават реалните размери на проблема и нямат нагласа, че в практиката си ще срещнат деца, представители на някоя от четирите целеви групи, описани в Наредбата за приобщаващо образование². Може да се даде пример със следните твърдения: „Радвам се, че има повече студенти, които искат да станат такива учители и да подкрепят децата със специални образователни потребности“; „Не се чувствам подготвена да работя с деца със специални образователни потребности и с техните родители“ или „Това са много подготвени специалисти, които са изцяло отдадени на работата с деца“. От друга страна, след лекционния курс по дисциплината „Приобщаващо образование“ много студенти вече си дават сметка за трудностите, които възникват ежедневно при упражняване на учителската професия и необходимостта от оптимална подготовка, която да води педагога към адекватно решение на всяка ситуация, възникнала в образователната институция. Личната и професионалната мотивация на педагога, както и самоувереност, също имат своето значение при упражняване на професията. Ако българското образование наистина се развива в тази посока, ще е налице едно толерантно, разбиращо, приемащо, подкрепящо, силно общество. Някои студенти признават, че едва сега си дават сметка за много деца от тяхната практика, които са имали нужда от обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие, която получена навреме, би дала друга, положителна посока на тяхното развитие. При обучението на бъдещите учители е важно да се наблегне на това, че професионалната им среща с деца със специални образователни потребности не е въпрос на техен личен избор. Не само детето и неговите родители имат нужда от подкрепа, но и учителите, защото емоционалното натоварване е много голямо. Изискват се подготовка, умения, време, ресурси, енергия, самоотверженост.

В резултат на проведеното проучване мога да се направят няколко основни изводи:

- По отношение нагласата за участие в приобщаващия процеса на студентите от педагогически специалности определено има голямо значение дали те са хора, сблъскали се с професията, защото тогава мнението им е съвсем практически ориентирано.
- Част от студентите влагат повече емоция в отговорите си, вярва в толерантните и хуманните взаимоотношения между хората.
- Не са малко на брой анкетираните лица, които признават, че до този момент не са били запознати с тази роля на съвременния педагог и едва сега осъзнават колко е важно да се осигури равен достъп до образование на всяко дете.
- Една част от бъдещите педагогически специалисти не смятат, че в тяхната бъдеща практика ще им се наложи да работят с деца със специални образователни потребности, деца в риск, деца с хронични заболявания или даровити деца.
- Обнадеждаващо е, че повечето респонденти имат нагласа да оказват подкрепа на своите бъдещи ученици и осъзнават ясно своята значима роля в процеса на цялостното им развитие.

Литература

- [1] Дончева, Ю., Ефективно взаимодействие между педагогическите специалисти и родителите в процеса на приобщаващо образование. В сборник „35 години Факултет по педагогика – приемственост и бъдеще“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2022, с. 329-338.
- [2] Kirschner, S. R., Inclusive Education. IN: W. George Scarlett (Ed.) Sage Encyclopedia of Classroom Management (Sage, 2015), pp. 1-17; available at: https://www.researchgate.net/publication/293337563_Inclusive_Education/link/5c16adcf92851c39ebf2dc3e/download

За контакт с автора:

доц. д-р Мария Дишкова

e-mail: dishkova.maria@gmail.com

¹ Наредба за приобщаващо образование, в сила от 27.10.2017г.

² Пак там.